

İsrail'in Afrika Yönelişi Üzerine Muhtemel Senaryolar

İsrail her ne kadar uluslararası kamuoyunun genel kanaatini çoğu zaman hiçe sayan tutumlar benimsemiş olsa da, kendi varlığının ve fiillerinin meşruiyetini kabul ettirebilme hedefi İsrail dış politikasında vazgeçilmez bir öncelik olmuştur.

Selim Han Yeniacun

Şangay Üniversitesi
Araştırma Görevlisi

İsrail dış politikasının, devletin kurulduğu günden itibaren siyaseten uygulamak zorunda olduğu belli başlı teamülleri vardır. Hem Afrika özelinde hem de başka coğrafyalarda kullanılan dış politika araçlarını daha iyi anlayabiliriz. İsrail'in sınır güvenliği ve çevresindeki Arap devletleri uzun süre düşman devlet tanımlaması, İsrail dış politikasını daimî bir arayışa mecbur kılmıştır. Bu arayış - ABD ve Avrupa'yı bir kenara koyarsak - kimi zaman Şah dönemi İran'ı ve Türkiye'yi; kimi zaman da Güney Afrika'daki dönemin Apartheid rejimi ile olan yakın münasebetleri dahi kapsar. Latin Amerika'ya göç eden, Filistin başta olmak üzere, çeşitli ül-

kelerden Arap nüfusunun lobi faaliyetlerini önlemeye yönelik ucuz silah satışı hamleleri de bugünkü Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile olan "ortak tehdit yaklaşması" da yine bu manada değerlendirilebilecek arayışlardır.

İlaveten; 1948, 1956, 1967, 1973 savaşları, intifadalar, Lübnan savaşları, 90'lardaki Oslo süreci, Gazze ablukası gibi pek çok güvenlik odaklı mesele sadece İsrail'in meselesi değildir. Her ne kadar uluslararası kamuoyunun genel kanaatini çoğu zaman hiçe sayan tutumlar sergilese de yine de kendi varlığının ve fiillerinin meşruiyetini kabul ettirebilme hedefi İsrail dış politikası için vaz-

geçilmez bir öncelik olmuştur ve bugün halâ devam etmektedir.

Üçüncü olarak, İsrail dış politikası dönemin yükselen trendlerini göz ardı edemez. Zira uluslararası kamuoyunun masada konuştuğu meselelerin kendini ilgilendiren kısmının sadece Filistin meselesi yahut İsrail'in sınır sorunları olması, onu daimî bir savunma pozisyonuna itecektir. Özellikle 90'lı yıllardan sonra İsrail, kendi dış politika eylem alanını kademeli olarak genişletme stratejisi izlemiştir. Örneğin; yükselen Çin ekonomisi on yıllardır aralarında soğuk rüzgârlar esen iki devletin İsrail'in inisiyatifleri ile yaklaşmasına sebep olmuştur. Sayısını arttırabilmekle beraber İsrail'in "yeniden" Afrika açılımı da bu

kapsamda değerlendirilebilir. Özetle; “İsrail’in ittifak arayışları dönemin trendleri, güvenlik politikalarının gerektirdiği zaruri önlemler ve kendi iç politikasının dünya kamuoyunda beğendirilmeye çalışılmasıyla belirlenmektedir” diyebiliriz.

İsrail Başbakanı Bünyamin Netanyahu’nun tabiriyle “Afrika’ya geri dönüş” argümanı yukarıda kısıtlı da olsa bahsetmeye çalıştığım İsrail dış politika dinamiklerinin kaçınılmaz bir hareket planı olarak karşımıza çıkmıştır. Bu mesele doğrultusunda karşımıza iki temel soru çıkmaktadır. Birincisi; “geri dönüş” ibaresinden de anlayacağımız üzere İsrail, Afrika’da dünü mü arıyor yoksa yeni bir yarın mı inşa edecek? İkincisi; Afrika politikası İsrail’in kendi hayrına kullanabileceği hangi amaçlara hizmet edecek? Tarihsel geri - planı bu minvalde incelersek, aslında İsrail’in Afrika’da kendi adına neleri değiştirmeye çabaladığını daha net anlayabiliriz.

Afrika’daki İsrail

Coğrafi olarak bir Afrika tanımı gözümüzün önüne gelirse, İsrailoğulları’nın tarihsel anlamda çok önceden bu kıtayı terk etmiş olduğu hepimizin malumudur. Doğu Afrika’daki Yahudi toplulukları saymazsak, 1948’e kadar dünyanın dört bir yanında diaspora olarak 1948’den sonra resmi bir devlet çatısı altında Doğu Akdeniz kıyılarında yaşayan Yahudiler, Mısır Sürgünü’nden (Exodus) itibaren cismen kıtadan çekilmişlerdir. Bu konu hakkındaki çoğu dış politika analizi ise “İsrail’in Afrika’ya geri dönüş” hamlesini tarihsel bağlamda değerlendirmiş ve Yahudilerin kökleri olan Afrika’ya siyaseten döndüklerine vurgu yapmıştır. Fakat yeni Afrika politikalarının da İsrail dış politikasının merkez hamlelerinden birisi olacağını söyleyemeyiz. İsrail’in bölgeye dair yeni stratejisini; devletin

kuruluşundan itibaren sürdürdüğü politikardan istediği verimi alamamasından mütevellit revize etmesi olarak değerlendirebiliriz.

“**İsrail’in Afrika’da çatışmalara ve bölünmelere müsait alt zemin bulunmasından uzun yıllar faydalandığı gerçeği, bu ülkelere gerçekleştirdiği silah ticaretiyle de bağlantılıdır.**”

Afrika meselesi, İsrail dış politikası açısından işlevsel bir sahadır. Yahudiler, 1948’e kadar başka devletlerin boyunduruğu altında yaşadıkları argümanı Afrika’nın asırlardır Batı tarafından sömürülmesini “benzer

felaketler” olarak nitelerler. Bu kıyas, İsrail’in bölgeye nüfuzu için kullanacağı, günümüz tabiriyle, yumuşak güce de zemin hazırlamaktadır. Bu benzetme, son yıllarda Yahudi diplomatlar tarafından sık sık gündeme getirilmektedir. Fakat bu iki durumun tamamen farklı süreçler olduğunu bilmekle beraber, İsrail’in uzun yıllar Güney Afrika’daki azınlık sömürüsüne destek vermesi de apayrı bir tezatlık oluşturmaktadır.

İsrail, Afrika’ya Müslüman nüfusun yoğun olmadığı ve güçlü bir sömürge altyapısı bulunan ülkelerle ilişkileri tesis ederek “merhaba” demiştir. 1948 yılından 1967’deki Altı Gün Savaşı’na kadar David Ben-Gurion, Moshe Sharett ve Levi Eşkol hükümetleri ağırlıklı olarak Afrika’nın batı ve güney batı kesimi ile ilişkileri

geliştirme yoluna gitmişlerdir. Kuruluşunu takip eden ilk yirmi yıl içerisinde 32 Afrika ülkesiyle diplomatik ilişki tesis eden İsrail, 10'uyla da askeri işbirliği antlaşması imzalayacak düzeye gelmiştir. Sanırım kilit motivasyonlardan birisi de burada gizlidir. İsrail'in Afrika'nın çatışmalara ve bölünmelere müsait alt yapısından uzun yıllar faydalandığı gerçeği bu ülkelere gerçekleştirdiği silah ticaretinin altında yatmaktadır.

Silah ticareti ve görece yetersiz Afrika devletlerinin ordularını güçlendirme çabalarının yanı sıra İsrail'in Afrika macerasına özel bir parantez açmakta da yarar var. Etiyopya ve Güney Sudan ağırlıklı olmak üzere kadim Géez dilini konuşan Afrikalı Yahudiler ise, İsrail için ayrı bir anlam ifade etmektedirler. İsrail'in bu nüfus üze-

rinden kendini Afrika'ya kabul ettirme teşebbüsü ise, hiçbir zaman son bulmamaktadır. 1980'lerden itibaren "Musa Operasyonu", "Yuşa Operasyonu" ve "Süleyman Operasyonu" gibi mülteci nakil faaliyetleriyle binlerce Yahudi'yi İsrail'e getiren Yahudi karar mercileri, bugün bile Yahudi toplumunda sosyoekonomik anlamda ciddi sıkıntı çeken bu kesimi, bir kamu diplomasisi aracına dönüştürmektedir. Yukarıdaki pek çok tezata benzer şekilde bu konudaki şaşırtıcı dedirtecek mesele ise, İsrail'in kendi ülkesindeki Afrikalı nüfusa karşı olan bakış açısıyla alakalıdır. On binlerce siyahî Yahudi; resmi argümanla "anavatana döndürmek", buz dağının görünmeyen yüzündeki nedenle ise "67 Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Arap nüfusa karşı baskın gelmek" için bir şekilde İsrail'e taşınmıştır. Günümüzde bu nüfusun yekpare bir Yahudi ulusu oluşturmada yaşadığı zorluklar bir kenara, Yahudi olmayan Afrikalı mülteciler konusundaki İsrail hükümetlerinin tutumu bile tutarsız bir tablo ortaya koymaktadır. Hayfa-Kayzeriye hatından tutun da Tel-Aviv'in güneyine kadar İsrail'de hayata tutunmaya çalışan Yahudi olmayan Afrikalı mülteciler ülkede istenmeyen nüfus konumundadır. Kelle başına üç ile beş bin dolar arasında değişen teşviklerle Afrikalı mültecilerin ekonomik sıkıntı içerisindeki Afrika ülkelerine geri gönderilmelerinin planlanması bile bu meseledeki gayri-insani pragmatizmi gözler önüne sermektedir.

İlişkilerin tarihsel seyrine kabaca yeniden temas edecek olursak Afrika'daki İsrail varlığı uzun yıllar Libya'nın çabaları ile bloke edilmekteydi. Tabi ki şu an bunu amaç edinen bir Kaddafi artık ortalıkta yok. 1973'ten itibaren de İslam Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı'nın Afrika özelinde İsrail'den daha yüksek derecede nüfuz sahibi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Afrika'da İsrail'in serbest bir şekilde etki alanı oluşturmasını senelerce önleyen bir diğer ülke de Mısır'dı. Mısır ise, orta ve doğu Afrika'daki etkinliğini devam ettirse de bilhassa Arap Baharı'ndan sonra desteklenen askeri rejimiyle Doğu Akdeniz havzasındaki yeraltı, Kızıldeniz'deki ekopolitik ve Suudi Arabistan'la olan jeopolitik çıkarlarından mütevellit İsrail'in bölge siyasetine paralel politikalar takip etmektedir. Hal böyleyken İsrail'e Afrika'da hem de eskiden erişemediği Müslüman devletleri de kapsayacak şekilde geniş bir hareket sahası açılmıştır.

Afrika'daki İsrail varlığı uzun yıllar Libya ve Mısır'ın çabaları ile bloke edilmekteydi. Arap Baharı'ndan sonra demokrasi karşıtı rejimi ile Mısır, Doğu Akdeniz havzasındaki yeraltı, Kızıldeniz'deki ekopolitik ve Suudi Arabistan'la olan jeopolitik çıkarlarından dolayı İsrail'in bölge siyasetine paralel politikalar takip etmektedir.

İsrail'in Afrika'ya olan ilgisini açıklarken dış politikaya yön veren unsurlar içerisinde yer alan küresel trendleri takip etme eğilimini de göz ardı etmememiz gerekir. Sadece Afrika'nın batısında değil Kızıldeniz havzasında da küresel bir güç toplanması mevcuttur. Hemen tarihsel bir örnekle meseleyi açalım: 1956'daki Süveyş Krizi'nde ve devam eden yıllarda Cemal Abdünnasır'ın Tiran Boğazı'na blokaj koyması, İsrail ticaretini ne kadar zor duruma düşürdüğü bir gerçektir. Tabi ki bu sadece ticaretle sınırlı bir mesele değildi. Akdeniz'in doğusundaki küçük bir devletin Atlas Okyanusu'na ve Uzak Asya'ya açıla-

bilme kapasitesi sınırlanmış vaziyetteydi. Bundan elli yıl kadar önce İsrail'in varoluşunu güvence altına almak için stratejik olarak varlık göstermek zorunda olduğu Doğu Afrika günümüzde Akdeniz gaz rezervlerinin Asya'ya taşınması için başlı başına büyük bir öneme sahiptir.

ABD'nin süper güç olması sebebiyle dünyanın her bölgesinde olduğu kadar Afrika'daki görünürlüğünün her anlamda fazla olması; Çin'in yükselişiyle birlikte Afrika'nın her köşesinde ekonomik anlamda etkisini hissettirmesi ve dahi Cibuti'de açmış olduğu üs sayesinde askeri bir varlık ortaya koyması; Yemen krizinden mütevellit Suudi Arabistan ve BAE'nin Afrika'nın doğusuna yönelik hamleleri; Türkiye ve Katar'ın başta Sudan ve Somali olmak üzere Afrika'ya yönelik ekonomik, kültürel ve askeri yönden yükselen bir ivme ile entegrasyonu milletlerarası rekabetin

bir sacayağını da bu coğrafyaya sabitlemiştir. İsrail'in Afrika açılımı bu minvalde değerlendirdiğimizde; gelişmeleri yakalamak ve oyunun dışında kalmamak adına yapılan zaruri bir hamle olarak okunabilir.

“

Filistin meselesinin Arap devletlerince ikinci plana atılması bile İsrail'in Afrika başta olmak üzere diğer Müslüman devletlere rahatça temas edebilmesine neden olmuştur.

”

Afrika Açılımı ile Gelen Yeni Kazanımlar Üzerine

İsrail'in dış politikada Müslüman ülkelere doğru yeni yaklaşımları benimsemesi başta Ortadoğu olmak

üzere Afrika kıtasında da yankı bulmaktadır. Afrika'daki Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelere etki edebilmek, İsrail için ilk başlarda kolay bir iş değildi. Bu fırsatın ortaya çıkmasında son on yılda bölgede yaşanan değişimlerin yeni kamplamalara yol açması ve bu minvalde yeni güvenlik parametrelerinin belirlenmesinin etkileri büyüktür. Bilhassa Suriye ve Yemen krizlerinde İran'ın etkinlik sahasını arttırması, İsrail için Arap dünyasına karşı bir şaşırtma argümanı geliştirilebilmesine neden olmuştur. İran diplomatik maharetlerini sergilerken, Arap devletleri pürdikkat onun her hareketini takip etmektedir. İsrail öncülüğündeki İran'ı “ortak tehdit” olarak kurgulama ise, Arap bloğunu kendisine yakınlaştırmaktadır. Senelerdir ABD ile müttefik olan Suudi Arabistan ve Ürdün'ün yanı sıra Mısır'da yine ABD desteğine sahip Sisi yönetiminin

İsrail ile yeni ilişkiler bina etmesi hiç de zor olmamıştır. Bu denkleme Suudi Arabistan ekseninde hareket eden Körfez ülkelerini de kolayca dahil edebiliriz.

Filistin meselesine girecek olursak hem konudan sapmış oluruz hem de epey mesai harcamamız gerekir. Lakin Filistin'in öneminin Arap devletlerince gözardı edilebilecek bir konuma kayması bile İsrail'in Afrika başta olmak üzere diğer Müslüman devletlere rahatça temas edebilmesine neden olmuştur. Umman'dan tutalım da Çad'a kadar bahsettiğimiz devletlerin diplomatik hareket kapasiteleri ve ekonomik verileri bellidir. Bu ülkelerin kendi başlarına inisiyatif almaktan ziyade Suudi Arabistan ve Mısır gibi çok yönlü ilişkiler tesis ettikleri devletlerin adımlarını takip etmeye çalışırlar. Bu yüzden İsrail tarafından gelecek inisiyatifleri kendi

toplumları için değerlendirirken önelerindeki örneklere bakacaklardır.

Genel itibariyle, İsrail'in Afrika'ya dönüş politikası bir "treni kaçırmama"

ve "kârı ne kadar maksimize edebilirsem edeyim" çabası olarak görülebilir. Başbakan Netanyahu'nun samsasyonel başlıklarla medyaya sunmuş olduğu bu açılımın uzun soluklu bir ittifak süreci mi olacağı şimdilik belirsiz. İsrail'in mevcut argümanı Afrika'nın ezilen halklarını kazanmaya yönelik olsa da hem iç politikada Afrika kökenli mültecilere uygulanan önlemler hem de yakın geçmişe kadar Afrika'da desteklenen rejimler İsrail'in üstündeki soru işaretini, en azından toplumsal hafızada, kolay kolay kaldırmayacaktır. Öte yandan, Afrikalı devletler Müslüman ya da gayri Müslim nüfus çoğunlukta olsun, başta AB, ABD ve Çin tarafından mali programlarla desteklenmektedir. Afrika'ya Türkiye'nin yapmış olduğu açılımda onu denge kurucu pozisyona getirmektedir. Her ne kadar Körfez hattı ve Kızıldeniz havzasında etkin yeni dostlar edinse de İsrail'in Afrika'daki ittifak arayışının diplomatik çerçeve içerisinde önceden belirlenmiş konularla sınırlı kalacağını bilhassa da Filistin meselesi özelinde Müslüman coğrafyadaki toplulukların vicdanında işinin tahmin edilenden daha zor olacağı kanaatindeyim.

